

*P.P. Pisna
Risna, R.R.*

Формування процесів трудової рееміграції населення Львівщини: соціотрудовий аспект

The Formation of Labour Re-emigration of Lviv Region Residents: Social and Labour Aspect

Висвітлено тенденції економічної активності, зайнятості і безробіття населення, динаміку рівня заробітної плати як передумови формування процесів трудової рееміграції. Проаналізовано результати соціологічного обстеження безробітних громадян м. Львів для визначення рівня міграційного потенціалу незайнятого населення та підвищення ефективності політики зайнятості у регіоні.

Ключові слова: трудова рееміграція, міграційний потенціал, соціальна політика, зайнятість, регіон.

This article reveals the trends in economic activity, employment and unemployment, dynamics of wage formation as a prerequisite for re-emigration of labor. It presents the analysis of a sociological survey of the unemployed residents in Lviv to determine the migration potential of the unemployed and to improve the efficiency of the employment policy in the region.

Keywords: labor re-emigration, migration potential, social policy, employment, region.

Постановка проблеми. Інтенсифікація міграційних переміщень населення є неодмінним атрибутом сьогодення та однією з характерних рис розвитку суспільства. Очевидно, міграційна активність має регіональну специфіку. Для західних областей України територіальне сусідство з ЄС, стимулюючи просторову мобільність населення, активізує вплив міграційного чинника на соціально-економічний розвиток. Відтак постає необхідність належного науково-методологічного супроводу регулювання міграційних переміщень, зокрема розвитку регіональних систем трудової рееміграції. Це дозволить забезпечувати циркуляцію міграцій різних сегментних груп, зокрема осіб працездатного віку, з можливістю подальшого використання набутого міграційного капіталу в регіоні походження.

Для визначення можливостей трудової рееміграції у контексті стимулювання соціально-економічного розвитку слід розуміти "слабкі місця", які можна нівелювати за рахунок міграційного чинника. Окрім демографічного чинника міграційних переміщень, що формує кількісну основу людського потенціалу регіону, важливим для аналітичного обґрунтування пріоритетів стимулювання трудової рееміграції є соціотрудовий аспект.

Аналіз досліджень та публікацій. Актуальність проблем рееміграції зумовила інтерес до цієї тематики

представників різних наукових галузей, зокрема істориків, соціологів, філософів, географів, політологів та економістів. Враховуючи регіональний зріз дослідження, слід відзначити напрацювання українських учених з питань розвитку регіональної економіки, серед яких – М. Долішній, С. Кравців, С. Писаренко, С. Сторонянська, С. Тульчинська, Л. Шевчук, С. Шульц та інші. Проблемам міграції присвячені численні праці зарубіжних та вітчизняних учених: це С. Каслз, Д. Массей, У. Петерсон, Ж. Зайончковська, В. Мукомель, Л. Рибаківський, Т. Юдіна, С. Вовканич, Е. Лібанова, О. Малиновська, О. Позняк, І. Прибиткова, О. Пуригіна, У. Садова та інші. Однак, зважаючи на багатогранність, складність та динамічність міграційних процесів, рееміграційна тематика потребує подальших досліджень в регіональному зрізі.

Метою статті є аналіз середовищних умов для формування соціотрудового профілю Львівської області у фокусі трудореєміграційних перспектив.

Виклад основного матеріалу. Міграційні процеси регіонів України мають свою специфіку. Львівська область може слугувати прикладом стимулювання трудової рееміграції на основі науково-аналітичних обґрунтувань його пріоритетів з виявленням імовірного впливу на соціально-економічний розвиток. На тлі більшості регіонів України Львівщина характеризується певними особливостями:

– у безпековому плані – віддаленість від територій збройного конфлікту та привабливість для інвестувань (бізнес, нерухомість), зокрема переорієнтованих зі східного вектору на західний;

– у геополітичному плані – прикордонний статус регіону та формування тут українсько-польської міграційної системи, яка вражає динамікою й асиметрією розвитку;

– у соціальному плані – домінування проукраїнської і проєвропейської ідеології з одночасними ціннісно-ментальними суперечностями і схильностями до міграції;

Рисна Роксолана Романівна, аспірант ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України" (Львів).

Risna, Roksolana Romanivna, PhD student at Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of NAS of Ukraine (Lviv).

© Рисна Р.Р., 2016

© Risna, R.R., 2016

– в економічному плані – втрачений промисловий потенціал та домінування сільського населення з високим кількісним рівнем зайнятості в особистих селянських господарствах і секторі малого бізнесу;

– в інноваційному плані – Львів стрімко розвивається в сфері інформаційних технологій (міжнародна компанія KPMG ще в 2009 р. визнала місто одним із найперспективніших в розвитку IT-аутсорсингу, при цьому Львів став єдиним українським містом у рейтингу серед тридцяти інших локацій у світі; у рейтингу Tholons 2014 р. місто увійшло в топ-100 європейських аутсорсингових центрів [1]).

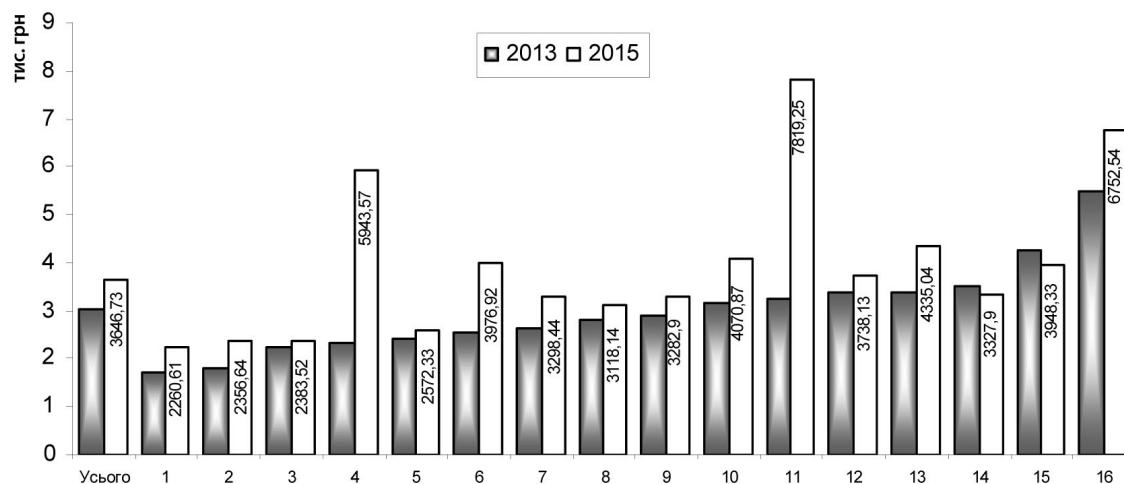
Для дослідження пріоритетів стимулювання трудової рееміграції важливий соціотрудовий аспект, що охоплює питання зайнятості, доступу до освіти та якісної соціальної інфраструктури. Очевидно, першочерговими є питання можливості працевлаштування та умов праці, зокрема рівень її оплати. На жаль, вітчизняні реалії наразі такі, що офіційний рівень мінімальної заробітної плати в Україні становить лише 52 євро, тоді як у сусідній Болгарії – 215 євро, Румунії – 233 євро, Чехії – 366 євро, Словаччині – 405 євро, а в провідних країнах європейської спільноти Франції – 1 467 євро, Німеччині – 1 473 євро, Великобританії – 1 529 євро, Люксембурзі (найвищий рівень) – 1 923 євро (дані Євростату станом на січень 2016 року) [2]. Стимулювання трудової рееміграції у регіоні неможливе, якщо різниця в рівні оплати праці порівняно з сусідніми державами така суттєва. У сусідній Польщі, яка нині особливо приваблива для еміграцій з України, зокрема Львівської області, мінімальна заробітна плата регламентована на рівні 431 євро. Більше того, у Польщі планують з 1 січня 2017 р. зрівняти заробітні плати найманих працівників з-за кордону і поляків, відтак триває робота над застосуванням так званої сезонної директиви щодо працевлаштування іноземців [3].

Упродовж 2007–2015 рр. розмір середньомісячної

номінальної заробітної плати у Львівській області в гривневому еквіваленті зріс більш як утричі – з 1 183 грн (в середньому по Україні – 1 351 грн) до 3 646 грн (в середньому по Україні – 4 195 грн). Стосовно рівня цього показника в доларовому еквіваленті, то 2014 року рівень заробітної плати становив 249,1 дол. США (для порівняння – 2007 р. – 234,3 дол. США, а 2015 р. – 166,9 доларів). За таких умов регіони змушені адаптуватися до макроекономічних умов, мобілізуючи ресурсний потенціал на подолання поточних кризових тенденцій. Для Львівщини, як і більшості прикордонних регіонів, міграційний ресурс у даному контексті надзвичайно актуальний.

На мезотлі низького рівня оплати праці, що змушує населення до міграції у більш розвинені регіональні економічні системи, існує також помітна диференціація за рівнем оплати праці в різних сферах зайнятості. Якщо в 2013 р. різниця за даним індикатором між найбільш і найменш оплачуваною сферою становила 3,2 раза, то в 2015 р., за даними нового КВЕД, вона зросла до 3,5 раза. Особливо низький рівень оплати праці у сферах тимчасового розміщування й організації харчування, адміністративного та допоміжного обслуговування, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, освіти. Підвищені міграційні настрої характерні для сфери освіти; залишається проблемною мотиваційна складова зайнятості у сфері охорони здоров'я (підтримується орієнтація на неофіційні доходи медичного персоналу). Низький рівень оплати праці у будівельній галузі змушує робітничі кадри орієнтуватися на міграцію в європейські країни і Російську Федерацію (особливо до початку руйнування територіальної цілісності України).

На рис. 1 відображено рівень середньомісячної номінальної заробітної плати у Львівській області в розрізі видів економічної діяльності. Бачимо, що найбільше зріс розмір середньомісячної номінальної заробітної плати, порівнюючи 2013 і 2015 рр., для сфер "Інформація

Рис. 1. Середньомісячна номінальна заробітна плата у Львівській області за видами економічної діяльності (2013, 2015 рр.; тис. грн)

Розроблено автором за даними [4]; 1 – тимчасове розміщування й організація харчування; 2 – надання інших видів послуг; 3 – діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; 4 – операції з нерухомим майном; 5 – охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; 6 – сільське, лісове та рибне господарства; 7 – оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; 8 – освіта; 9 – будівництво; 10 – транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; 11 – інформація та телекомунікації; 12 – професійна, наукова та технічна діяльність; 13 – промисловість; 14 – мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; 15 – державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування; 16 – фінансова та страхова діяльність.

та телекомунікації” (на 4558,12 грн), “Операції з нерухомим майном” (на 3599,21 грн), “Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство” (на 1410,3 грн). Скоротилася зарплата у сфері “Державне управління й оборона; обов’язкове соціальне страхування” (-298,43 грн), що, очевидно, обумовлено оптимізацією видатків на апарат державної служби, в першу чергу за рахунок скорочень персоналу, а також у сфері “Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок” (-201,21 грн), яка особливо потерпає за умов нестачі бюджетного фінансування.

Аналіз системи оплати праці у різних сферах зайнятості доводить, що її низький рівень змушує окремі професійні групи орієнтуватися на довгострокову еміграцію за кордон. У результаті в регіоні посилюється нестача кваліфікованих кадрів у багатьох стратегічно важливих галузях. Фактично цілі сфери науково-педагогічної, медичної, інженерної, робітничої діяльності потерпають від нестачі кадрів, мотивованих якісно виконувати свої професійні обов’язки та розвивати особистісний інтелектуально-трудоий потенціал. Селективне стимулювання трудової рееміграції таких осіб могло б стати запорукою вирішення проблеми працевдефіциту соціально й інноваційно важливих сфер. В іншому ж випадку, за ефектом кумулятивної причинності, Львівщина (як і країна в цілому) ризикує втратити інтелектуально-трудоий потенціал цілих професійних груп, руйнуючи системи міжпоколінних знаньних трансфертів.

Серед інших соціотрудових причинно-наслідкових передумов трудової рееміграції у регіоні слід відзначити тенденцію скорочення рівня економічної активності населення: до 60,5% у 2015 р., що є нижчим за середньоукраїнське значення – 62,4%. Рівень економічної активності за останній рік був найнижчим за період з 2000 року. Так само знижується рівень зайнятості населення – до 55,5%, за середньодержавного показника у 2015 р. – 56,7%. Така ситуація для регіону, віддаленого від зони військового конфлікту, дуже негативна.

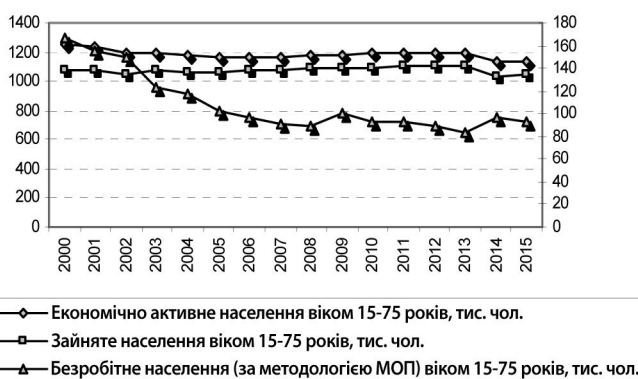
На рис. 2 відображено кількісні й відносні тенденції щодо рівня економічної активності, зайнятості і безробіття

населення віком 15–70 років. Для області властивий нижчий за середньоукраїнське значення (9,1%) рівень безробіття – 8,2%, що компенсується високою часткою зайнятості населення в особистих селянських господарствах. Львівська область входить у топ-6 регіонів України з найнижчим рівнем безробіття та одночасно займає аж 14 місце серед областей за рівнем зайнятості. Проте слід відмітити, що порівняно з кризовим 2014 р. відносні базові показники регіонального ринку праці дещо покращилися, що визнає передумови для подальшої позитивної динаміки.

Недостатній рівень економічної активності і зайнятості населення важко подолати в умовах низької потреби роботодавців у робочій силі за рівня навантаження на одне вільне (вакантне) робоче місце у 16 осіб (дані 2015 року). Наразі суб’єкти бізнесу ресурсно неспроможні масово залучати трудових реемігрантів. Однак їх селективне працевлаштування на робочі місця, які потребують певної кваліфікації, може стати стратегічним рішенням у межах концепції соціальної відповідальності бізнесу.

Поточний період також несприятливий для трудової рееміграції згідно з показниками рівня працевлаштування офіційно зареєстрованих безробітних. Станом на 2015 р. він становив лише 31,7% (з 74,7 тис. осіб працевлаштовано 23,7 тис.), тоді як у 2006–2012 рр. кількісні обсяги працевлаштування переважали чисельність зареєстрованих безробітних. Зламним став 2005 р., коли рівень працевлаштування сягнув 84,7%, а в попередні роки коливався у межах 57–67%. Таким чином, нинішня ситуація нівелювала розглянуті нами позитивні тенденції на ринку праці та ускладнила діяльність центрів зайнятості Львівської області.

Попри загальні тенденції значного зниження попиту на робочу силу та фактичного унеможливлення за таких умов стимулювання трудової рееміграції у регіоні, в окремих сферах працевдефіцит залишається. Зокрема, це засвідчує аналіз видової структури працевлаштування зареєстрованих безробітних. У 2015 р. їх найбільше працевлаштовано у галузі “Оптова та роздрібна торгівля;

а) Динаміка кількісних значень, тис. осіб

б) Динаміка відносних значень, %

Рис. 2. Тенденції економічної активності, зайнятості і безробіття населення віком 15–70 років у Львівській області (2000–2015 рр.)

Розроблено автором за даними [5]; на допоміжній осі – показники, що характеризують рівень безробіття населення.

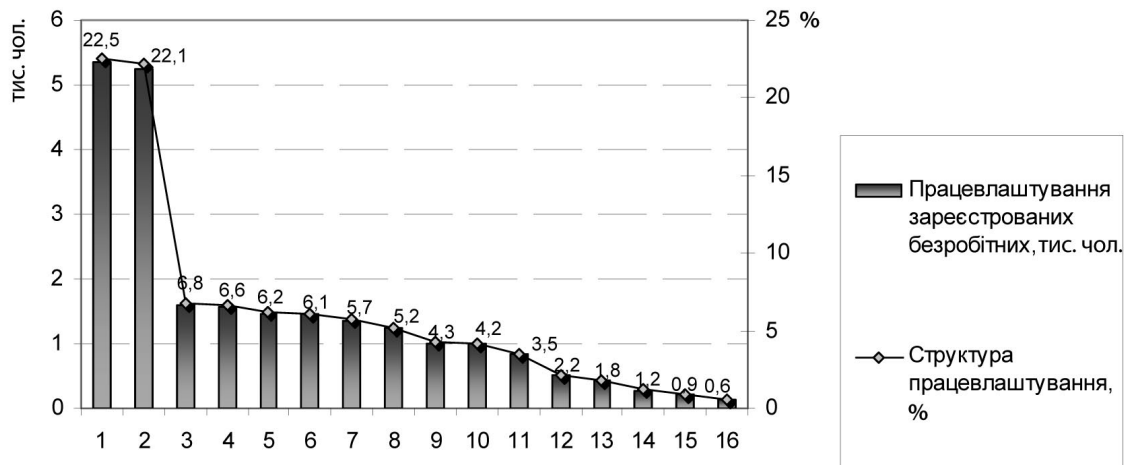

Рис. 3. Структура працевлаштування офіційно зареєстрованих безробітних у Львівській області, 2015 рік

Розроблено автором за даними [5]; 1 – оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; 2 – переробна промисловість; 3 – сільське, лісове та рибне господарства; 4 – освіта; 5 – надання інших видів послуг; 6 – професійна, наукова та технічна діяльність; 7 – тимчасове розміщування й організація харчування; 8 – транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; 9 – державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування; 10 – охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; 11 – будівництво; 12 – діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; 13 – інформація та телекомунікації; 14 – операції з нерухомим майном; 15 – мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; 16 – фінансова й страхова діяльність.

ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів” (рис. 3). Даний вид економічної діяльності не є найбільш оплачуваним та за рівнем середньомісячної номінальної заробітної плати у 2015 р. обіймав лише 10-ту позицію. Інші сфери з найвищим кількісним показником працевлаштування офіційно зареєстрованих безробітних – переробна промисловість; сільське, лісове та рибне господарства; освіта; професійна, наукова та технічна діяльність; тимчасове розміщування й організація харчування; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги. Динаміку розвитку таких сфер, зокрема для яких характерне більше зростання середньомісячної заробітної плати, як от сільське господарство, слід і надалі підтримувати. Саме для даних сфер мають проводитися спеціальні обстеження потреб роботодавців у залученні працівників відповідного профілю, а також дослідження кон'юнктурних особливостей ринку з позиції потреби цільового стимулювання самозайнятості та бізнесу у відповідних секторах.

У 2013 і 2014 рр. Львівським міським центром зайнятості за участі держустанови “Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього” під керівництвом професора У.Я. Садової опитано безробітних громадян з метою виявлення проблем працевлаштування та підвищення ефективності політики зайнятості у регіоні. У фокусі нашого аналізу його результатів – виявлення міграційного потенціалу осіб у статусі офіційно зареєстрованих безробітних та їх залежності від міграційного капіталу.

З респондентів, опитаних 2013 р., основна частина (56,4%) перебувала в статусі безробітного від 3 місяців до 1 року, а 2014 р. – до 3 місяців (43,8%). Метою низки різноаспектних питань було з'ясування готовності вирішення проблеми безробіття. З відповідей виявлені доволі низькі міграційні установки. Основним орієнтиром для безробіт-

них залишається пошук місця праці за спеціальністю в Україні – для 70,3% у 2013 р. і для 76% – у 2014 році. Зрозуміло, що статус зареєстрованих безробітних передбачає працевлаштування на батьківщині. Відзначаємо, що низькою є частка осіб, які прагнуть переїзду в інший регіон України з метою працевлаштування (5,9% і 3,3% відповідно у 2013 і 2014 роках). Водночас у 2013 р. 24,4% респондентів декларували готовність виїзду за кордон проти 19,3% у 2014 р.: на короткотривалі заробітки – 5,8% (6% у 2014 р.), на тривале працевлаштування – 9,7% (5,8% у 2014 р.), на постійне – 8,9% (7,5% у 2014 році).

За два роки соціологічного дослідження понад 90% респондентів негативно відповіли на питання щодо поповнення їх сімейного бюджету за рахунок грошових переказів. У 71,6% респондентів у 2013 р. і 78,2% – у 2014 р. родичі не перебували в іншій країні. Це дуже важливий момент виявлення міграційних орієнтирів безробітного населення, яке не орієнтується на досвід членів ближчого соціального оточення, а приймає рішення у фокусі інших впливів. Так само більшість респондентів не мала досвіду виїзду за кордон з метою тимчасової роботи: 87,2% – у 2013 р. і 86% – у 2014 році.

Ураховуючи домінуючу відсутність міграційного досвіду, цікавими є результати опитування щодо характеру можливої міграції. З відповідей на питання “Якщо б у Вас була можливість працевлаштування за кордоном, то чому б Ви надали перевагу?” у 2014 р. знизилась як частка осіб (з 30,8% до 23,1%), які б за можливості виїхали за кордон на постійне проживання, що очевидно, зумовлено хвилею патріотизму в період Революції Гідності. Так само скорочувалась частка осіб, які планували працевлаштуватися за кордоном у найближчі 5 років: у 2013 р. – 19,4%, а в 2014 р. – 13,8%.

Водночас акцентуємо увагу на дуже високому рівні готовності до виїзду за кордон на постійне проживання непрацевлаштованих осіб. Загалом у 2013 р. – 54,4%, а в

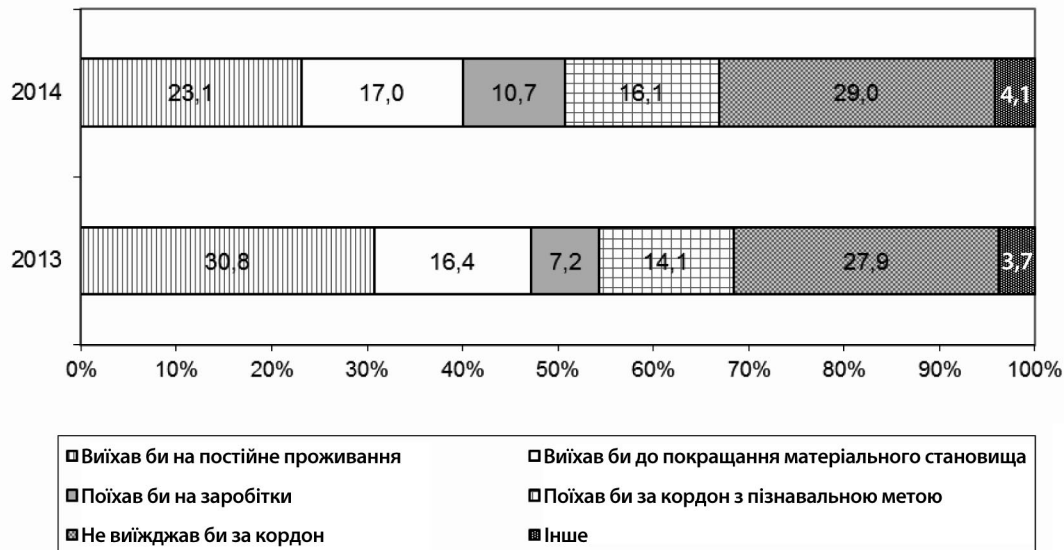

Рис. 4. Міграційні настрої безробітних Львівської області

Розроблено автором за результатами опитування.

2014 р. – 50,9% опитаних осіб декларували можливість міграції, а якщо враховувати частку осіб, які б поїхали за кордон з пізнавальною метою, то це 68,4% і 66,9% відповідно (рис. 4). Це засвідчує високий рівень просторової мобільності економічно активного населення, яка в будь-який момент може трансформуватись у реальну міграційну активність.

Аналіз факторів формування процесу трудової рееміграції у регіоні можна значно розширювати. Що стосується соціотрудових аспектів, то зрозуміла закономірність їх негативної динаміки. На перший погляд може видаватися, що за таких умов стимулювання трудової рееміграції неможливе. Однак ці умови можуть бути сприятливі, якщо повернення мігрантів здійснюватиметься селективно у сфери, які відзначаються позитив-

ними тенденціями розвитку і підвищенням рівня оплати праці, а також потребують залучення підприємницького потенціалу.

Висновок. Неоднозначність процесів розвитку Львівської області обумовлює різні виклики регулювання трудової рееміграції. Слід розуміти, що стимулювання повернення мігрантів не повинно здійснюватися лише в благополучні роки. Для регіону з дуже високим рівнем міграційної активності населення даний чинник має входити у число провідних регуляторів і стабілізаторів кризової ситуації. Нинішня трудова рееміграція повинна орієнтуватися не на вакантні місця, а на їх створення, а самозайнятість і розвиток бізнесу мають бути пріоритетними ідеями селективного підходу в стимулюванні трудової рееміграції у регіоні.

Список використаних джерел

1. Львівський ІТ Кластер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://itcluster.lviv.ua/about-us/lviv>
2. Minimum wage statistics: Eurostat [Electronic resource]. – Available from: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/9/92/Minimum_wage_statistics_YB2016_II.xlsx
3. У Польщі підвищать зарплати заробітчанами [Електронний ресурс] // Кореспондент. – 2016. – 5 черв. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/3693129-u-polschi-pidvyschat-zarplaty-zarobitchanam>
4. Оплата праці та соціально-трудова відносина [Електронний ресурс] // Ринок праці: демографічна та соціальна статистика : стат. інф. Гол. упр. стат. у Львівській області. – 2015. – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=15&show=1&show1=1
5. Зайнятість та безробіття [Електронний ресурс] // Ринок праці : демографічна та соціальна статистика : стат. інф. Гол. упр. стат. у Львівській області. – 2015. – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=17&show=1&show1=1

Стаття надійшла 05.07.2016